

De beslissende tekst van ...

Kamagurka

Door welke tekst werden prominente taalgebruikers zelf geïnspireerd? Absurdist Kamagurka hoeft er niet lang over na te denken. Hij kiest voor Armando: “Ik herken in hem het associatieve, het vrije.” Vijfde deel van een reeks.

MARIËTTE BAARDA

Foto's: Isabelle Pateer

In Kamagurka's atelier aan een schilderachtige gracht in Brugge staan schilderijen ingepakt te wachten op de verhuizing naar een kustdorpje in Vlaanderen waar hij wonen en werken zal combineren. Witte vloeren, tekentafel bij het raam.

Kamagurka, geboren als Luc Charles Zeebroek, is niet makkelijk in één woord te typeren. Hij is cartoonist, maar ook theatermaker én televisiemaker. En hij schrijft de scenario's voor de strip *Cowboy Henk*. Een man van taal en beeld dus.

Hij grist een bureaustoel bij de tafel weg en gebaart me tegenover hem plaats te nemen. Kalme blik, onderzoekende ogen.

Denkt u in beelden of in taal?

“Ik denk in alles. Toen ik als kind voor mezelf moest beslissen: ga ik schrijven of word ik tekenaar?, schreef ik de zin: ‘Een man loopt rokend op straat.’ Vervolgens

Een halve eeuw Kamagurka

De cartoonist, beeldend kunstenaar, performer en televisiemaker Kamagurka wordt in 1956 als Luc Zeebroek geboren in het West-Vlaamse Nieuwpoort. Op zijn veertiende publiceert hij zijn eerste tekeningen in een plaatselijk nieuwsblad, het begin van een lange, internationale carrière. Sinds 1975 tekent hij voor het weekblad *Humo*; diverse strips en illustraties verschenen in internationale kranten en tijdschriften. Voor *NRC Handelsblad* becommentarieert hij met zijn cartoons dagelijks het nieuws.

Bekend zijn Kamagurka's strips – waaronder *Cowboy Henk*, een coproductie met kunstenaar Herr Seele – en de televisieshows die hij samen met deze zelfde Herr Seele maakte. In het Noordbrabants Museum was vorig jaar de overzichtstentoonstelling *Kamagurkistan* te zien, het resultaat van vijftig jaar Kamagurka. In april 2019 toert hij met zijn theatershow *De grenzen van de ernst* langs de Nederlandse theaters.

goed zou zijn voor het aanleren van woordbeelden en de fysiek-motorische ontwikkeling.

Kamagurka, geestdriftig: “Lichaam en geest zijn nauw met elkaar verbonden. Sommige mensen hebben een mooi handschrift, andere een onleesbaar, maar het blijven tekeningen van letters; met de hand schrijven beschouw ik dan ook als een vorm van tekenen waaraan een hoop af te lezen valt. Wanneer ik aan een tekst werk, schrijf ik associatief voor me uit, zonder enige vorm van redactie; ik rijg woorden aaneen die los horen

“Met de hand schrijven beschouw ik als een vorm van tekenen waaraan een hoop af te lezen valt.”

te staan, maak letters van verschillende grootte. Aan de typografie, de verdeling van de inkt over de pagina kan ik vaak al zien of het iets is, of de boodschap overkomt. Pas daarna ga ik me afvragen of het taalkundig klopt en of er woorden geschrappt moeten worden.”

Maar we leven in een digitaal tijdperk.

“Alleen al daarom is het zo plezant om met de hand te schrijven, juist omdat het niet meer van deze tijd is. Bij *De Groene Amsterdammer*, *NRC* en *De Standaard* ben ik inmiddels de enige die met de hand werkt. Ik vraag me af wat die digitalisering voor invloed heeft op het maakproces, het ambacht. Als je jezelf van jongs af aan hebt aangeleerd om alles te kunnen tekenen wat er in je hoofd opkomt, kun je razendsnel kant-en-klare ideeën op papier zetten zonder tijd te verliezen met dingen als copy en paste of Photoshop. Als je via een beeldscherm werkt, volg je een ander proces. Dat geldt ook voor schrijven. Er is voor beide een bepaald soort geestestoestand nodig. Ontvankelijkheid, uithoudingsvermogen ook. Zoals Kees van Kooten zegt: ‘Schrijven is blijven zitten tot het er staat.’”

Hoe zou u die geestestoestand bij uzelf omschrijven?

“We zijn ons maar bewust van een klein percentage van wat we denken en uitdrukken. Daarom daag ik mezelf voortdurend uit en vraag ik me dingen af als: waarom

pakte ik een vel papier en tekende ik schetsmatig een man die rokend over straat liep. De tekening was een stuk sneller klaar dan dat ik die zin had geschreven. Toen wist ik: ik word tekenaar. Dat spaart tijd. Maar de werkelijkheid is diffuser. Als ik het woord *tekening* schrijf, téken ik ook het woord. En als je het woord *tekening* uitspreekt, is het een klank die onderdeel is van een zinsmelodie. De dingen zijn meer met elkaar verweven dan je denkt. Ook de fysieke sensatie van het schrijven speelt bij mij een grote rol. Ik werk liever met pen en papier dan dat ik schrijf via een tekstverwerker. Zo'n scherm schept afstand. Op papier komt alles bij elkaar.”

RAZENDSNEL

Op de basisschool leren kinderen zogenaamd ‘koordschrift’: aaneenschrijven van woorden, omdat het

vinden we het perfect normaal dat een pianist met twee handen speelt, maar kunnen we niet met twee handen schrijven? Of met de ene een landschap tekenen, en met de andere de bijbehorende tekst schrijven? Vooralsnog leverden mijn pogingen alleen spiegelschrift op, maar met een beetje training moet het lukken, denk ik nog steeds.”

TIJDSDRUK

“Tijdsdruk kan ook helpen: ik heb mezelf ooit aan een experiment onderworpen om erachter te komen hoe bij mij ideeën en associaties ontstaan. Met een stapel papier voor me en een vriend die elke twee minuten een stopwatch indrukte, begon ik te tekenen. Als hij ‘stop’ zei, moest ik aan een nieuwe tekening beginnen. Op deze manier dwong ik mezelf in korte tijd iets te maken dat ergens op sloeg. Toen bleek dat ik vaak ruim voor de tijd klaar was, maakten we er een minuut van. Maar zelfs in die ene minuut kreeg ik wel tien ingevingen voor tekeningen. Mijn hoofd werd warm en ik vroeg me af: hoe werkt dit? Het experiment maakte me ervan bewust dat er een gigantisch reservoir aan ideeën in mijn hoofd zit.”

“Inmiddels maak ik daar bewust gebruik van. Zo deed ik in het Stedelijk Museum in Amsterdam een live-performance waarbij ik vierentwintig uur aaneengesloten tekende op een iPad die verbonden was met een canvasprinter. Een etmaal en eenenzeventig tekeningen later bekeek ik uitgeput en met gezwollen voeten het resultaat. Wat ik in de laatste fase maakte, was verreweg het interessantst. Maar ook wat ik die eerste uren maakte, zou later dienen als inspiratiebron voor schilderijenreeksen. Het dwars door de vermoeidheid heen gaan bracht me in een dronken, euforische toestand; de ratio verdwijnt, het proces stuwt zichzelf voort. Ik begon op een gegeven moment zelfs simultaan te werken, met twee prenten tegelijk. De tekeningen zelf werden naderhand overigens gecremeerd, en de as in urnen gedaan. Het ging me niet om het eindresultaat, maar om het proces.”

ASSOCIATIEF

Wat leerde het proces u?

“Dat tijd mijn bondgenoot is. Goeie zinnen en tekeningen staan bij mij doorgaans binnen twee minuten op papier. Als ik langer aan iets werk, ben ik vaak ontevreden. Omgekeerd maak ik gebruik van traagheid, een ander soort snelheid als het ware: ideeën laten rijpen. Zo werk ik één à twee keer per week aan een reeks die ik ‘cartoons zonder tekeningen’ noem. Dan ga ik zitten en

“Als er al regels zijn, moet je die snel overtreden. Ik heb daar wel feeling voor.”

schrijf ik associatief reeksen zinnen voor me uit die ik dan zo’n drie uur laat rijpen. De beste vondsten verwerk ik tot tekeningen, met de tekst eronder of in een ballon. Of ze verdwijnen, dat kan ook.”

Ontstaat zó bij u een zin als: “Ik wil alleen nog in een rubberen Boeing stappen, zo’n vliegtuig dat ‘boeing, boeing’ doet bij het neervallen”?

Kamagurka knikt. “Toen ik het woord *boeing* een keer uitsprak, zag ik ineens die stuiterbal voor me. Toen wist ik: dat ga ik gebruiken. Ook de aanwezigheid van publiek

kan stimulerend werken, omdat je snel moet reageren op wat er in de zaal gebeurt. Men noemt dat ‘improviseren’; ik noem het liever ‘creëren op de plaats’. Het woord *improviseren* vind ik zoiets raars in dit verband; alsof je moet dweilen terwijl de kraan openstaat. Terwijl het erom gaat dat je actief iets maakt. Mensen die me één keer zien spelen, denken vaak dat ik alles ter plekke bedenken, maar net als met tekenen ben ik vaak jarenlang met bepaalde thema’s bezig.”

HERENLEED

Als keuzetekst koos u een ‘ultrakort verhaal’ van Armando. Hebben hij en u iets gemeen?

“Ik ontdekte Armando via het geweldige televisieprogramma *Herenleed*, waarin hij met Cherry Duyns en Johnny van Doorn een fantastisch drietal vormde. Hun sketches werden niet geponeerd als zijnde grappig, er waren geen moppen, er was geen clou, maar het absurdisme en het talige ervan trokken me enorm aan, maakten iets los.”

Kamagurka rolt met zijn bureaustoel naar de teken tafel om de bundel *Ter plekke* van Armando erbij te pakken. “Ik herken in hem het associatieve, het vrije.”

Van tevoren mailde Kamagurka dat hij de definitieve keuze graag van het moment zélf wilde laten hangen. Bladerend door de verhalenbundel: “Ik had al een paar teksten aangestreept.” Dan, plechtig: “Ik kies voor een verhaal waarin ik mijzelf herken. Het heet ‘Een warhoofd’.” Zacht, maar expressief begint hij voor te lezen: “Een kathedraal langs de buitenmuur beklimmen, dat leek hem wel wat ...”

Als hij klaar is, starend naar de bladzijde: “Zo’n goeie tekst! Er zitten prachtige vondsten bij. Waar haalt hij het vandaan? Zo’n verhaal bevat voor mij allerlei inspirerende beelden en associaties.”

'Een warhoofd' van Armando

Een kathedraal langs de buitenmuur beklimmen, dat leek hem wel wat. Het heeft me uren gekost om het uit z'n hoofd te kletsen, uren die ik beter had kunnen gebruiken.

Net was ik daarmee klaar of hij kwam met een nieuw idee: de zee beklimmen.

Beklimmen?

De zee beklimmen?

De zee is iets horizontaals, de zee kun je niet beklimmen.

O, da's waar.

Ja, wat dan. Een kind. Alweer een kind? Hij had een dochter, die was kattig en bijdehand, hij wilde nu een dochter die teder en zacht was.

Ik ben hoofdschuddend weggegaan, daar had hij mij niet voor nodig. En ik ben nooit meer teruggekomen. Met zo'n warhoofd wil ik niets te maken hebben.

Zoals?

"Wel, er komt een andere werkelijkheid tevoorschijn: een waarin je de zee kunt beklimmen. Die horizon is natuurlijk een plat vlak in perspectief, maar als je die watermassa nu voorstelt als iets wat boven op het strand ligt, dan kun je hem beklimmen ... Je waarneming kantelt, je realiseert je ineens dat die zee ook heel diep is. Daarbij stijgt de zeespiegel door de opwarming van de aarde, dus moet je alsmar hoger en hoger klimmen. Hoe het precies werkt, weet ik ook niet: dat absurdisme, er zijn geen regels." Grijnzend: "En als die er zijn, moet je die snel overtreden. Ik heb daar wel feeling voor."

Had u dat als kind al?

"Ja. Ik was als kind tamelijk ongelovig; heb bijvoorbeeld nooit in God geloofd. Je hebt dan al een streepje voor op kinderen die nog in Sinterklaas geloven. Ik besepte al vroeg in wat voor absurde wereld we leven en verwerkte dit in verhalen en tekeningen."

Uw achternaam Zeebroek doet denken aan de Nederlandse plaatsnaam Broek in Waterland, met broek in de betekenis van 'brak water'. Water in water ...

Waarom koos u, met zo'n prachtige naam, voor een pseudoniem?

"Ik was heel jong toen ik voor de krant begon te tekenen, hooguit vijftien jaar. Mijn vader zei: 'U kunt toch beter een schuilnaam kiezen. Dan kunnen ze u als het oorlog wordt niet zo gemakkelijk oppakken.' In de jaren zestig drukte de Eerste Wereldoorlog, meer nog dan de Tweede Wereldoorlog, diep op het collectief Belgisch bewustzijn. Jullie speelden cowboy en indiaantje, wij speelden Eerste Wereldoorlogje. Mijn grootvader, een lieve man die mij grotendeels opvoedde, sprak zelden over de Grote Oorlog, maar onlangs kwam ik erachter dat hij buitengewoon aangrijpende dingen heeft meegemaakt."

GESPEEND VAN LOGICA

Plaatst u zichzelf in een bepaalde traditie?

"Ik voel verwantschap met kunstenaars die een geheel eigen wereld creëren, zoals de negentiende-eeuwse karikaturist J.J. Grandville met zijn absurde collages en niet-bestaande wezens, of surrealisten als René Magritte, die dromen als inspiratiebron gebruikten. Paul van Ostaijen, Roland Topor en anders wel Boris Vian, die in zijn boek *Het schuim der dagen* de spot drijft met tijdgenoot Jean-Paul Sartre door hem als Jean-Sol Partre op te voeren. En natuurlijk het proza van Daniil Charms, vol taalvondsten en gespeend van iedere logica, iets wat het werk van Armando ook sterk heeft."

Leest u ook 'gewoon proza', boeken met een plot?

"Moeilijk. Bijna onmogelijk. Ik heb geen 'zittend gat', zoals wij dat zo mooi zeggen. Ik lees vooral korte dingen: Remco Campert, Kees van Kooten, A.L. Snijders, Jules Deelder, Armando ..."

U prees juist de taal van uw geboortestreek Oostende.

"Ja, die is enorm beeldend. We zeggen bijvoorbeeld van iemand die dik is: 'Je kud z'n neuze snuut in 't vel van z'n buuk', oftewel: 'Hij kan zijn neus snuiten in de huid van zijn buik.' Dat is toch ongelooflijk! En bij tegenslag: 'Je zoel ervan 'n beir in z'n klootn bieten' ('Je zou er een beer van in zijn ballen bijten'). Of, als ze iemand lelijk vinden: 'Moestn ze je mule tuschen de klootn van een aap hangen, zoen ze zeggen dat het beeste ziek is' ('Indien ze je hoofd tussen de ballen van een aap zouden hangen, zouden ze zeggen dat het dier ziek is'). Dat is toch van een shakespeareaanse schoonheid?"

Spreekt dat beeldende aspect u ook aan in het verhaal van Armando, of geniet u meer op een taalkundige manier van zo'n zee-metafoor?

Kamagurka kijkt me niet-begrijpend aan: "Ik denk niet in dat soort termen. Ik zie bij dit gedicht meteen die te beklimmen zee voor me."

Zou u 'Een warhoofd' kunnen tekenen?

Kamagurka, duidelijk uitgedaagd: "Ik zou moeten beginnen met tekenen om te weten of het iets wordt." Met de opengeslagen bundel in zijn hand rolt hij naar de werktafel. Gebogen rug, één en al concentratie. Na zo'n anderhalve minuut legt hij zijn pen neer. De man die de zee wilde beklimmen, ligt voor dood op het strand, een man en een vrouw staan aan weerszijden; hij geschrokken kijkend naar het slachtoffer, zij naar boven turend, alsof de zee een hoog gebouw is. We lachen. In nog geen twee minuten vloeiden taal en beeld samen tot een echte Kamagurka. ◀

